

Endréd Vendel börtönemlékei

A Sopron megyei Fertőendrédén született 1895. január 19-én. 1917-ben lépett be a ciszterci rendbe, 1919. december 28-án szentelték pappá. 1920-tól 1938-ig a budai Szent Imre Gimnázium matematika-fizika szakos tanára, 1938–1939-ben ugyanott igazgató és házfőnök. 1939-től a zirci, a pilisi, a pásztói és a szentgotthárdi egyesített ciszterci apátságok apátja és a zirci kongregáció elnök apátja. 1950. október végén letartóztatják. 1956-ban szabadul. 1957. március elején újból letartóztatják, és augusztusban szabadul amnesztiával. Ettől kezdve 1981. december 29-i haláláig a pannonhalmi szociális otthonban élt.

A ciszterciek az egyik legtekintélyesebb szerzetesrend volt Magyarországon. Nagymúltú iskoláikban magas szintű képzés folyt, és ezekből a tanintézetekből került ki a magyar értelmiség jelentős része. Ugyanakkor népszerűsége tettek szert a falusi lakosság körében is. A kommunisták kezdetben arra gondoltak, hogy a ciszterci rendet – bizonyos keretek között – tovább engedik működni, azonban hamar fölismerték, milyen veszélyt jelentene ez számukra. Megkezdődött tehát a leszámolás a ciszterciekkel is. A rendet kapcsolatba hozták a Magyar Közösséggel, amelyet összeesküvéssel vádoltak. A koncepciós vádak kiagyaltása közben a kommunista hatóságoknak kapóra jött, hogy volt ciszterci diákok a diktatúrával szembeni fegyveres ellenállás gondolatával foglalkoztak, és illegális csoportot hoztak létre. Endréd Vendel apát személyét összefüggésbe hozták a szervezkedéssel, és az egyházüldözés első hullámában is föltűnő kegyetlenséggel igyekeztek megtróni és a valótlan vádak beismerésére kényszeríteni.

Börtönbeli szenvedéseinek történetét közvetlenül 1956-os kiszabadulása után mondta tollba.

Mint a ciszterci rend zirci apátja, 1948 november végén három hétre Rómába utaztam. Több hónapi kérényezés után, nagy nehezen kaptam útlevelet. Bánáss László veszprémi püspöknek és Cavallier József meghatalmazott miniszternek kellett jótállni értem. A magyar hatóságok ettől remélték, hogy biztosan hazatérek. Római tartózkodásom idején levelet kaptam Londonból, Baranyai Lipóttól, az Európai Bank magyar származású igazgatójától. Megbízható angliai forrásra hivatkozva közölte velem: Moszkva utasítást adott a magyar kormánynak, hogy 1948 karácsonyán tartóztassák le Mind-

szenty József hercegprímást, majd azt követően még öt főpapot, akik közül egyedül az én nevemet ismerték. Számítanom kellett tehát arra, hogy hazatérésem után letartóztat az ÁVO. Mivel két jótállónak szavamot adtam, időben hazatértem. Rómában Tardini helyettes államtitkár, bíboros más forrásból hasonló értesülést kapott. Megkérdezte tőlem, hazatérek-e. Igen, feleltem. A Szentatya nem tette föl nekem ugyanezt a kérdést, ebből gondoltam, hogy egyetért elhatározásommal. [...]

Letartóztatásomnak voltak egyéb előzményei is. 1950. július 14-én Zircen, az apátságban házkutatást tartottak nálam, s ugyanakkor a budapesti rendházban is fölforgatták a lakásomat. Zircen három civil ruhás férfi jelent meg az esti órákban. Házkutatási parancsot nem mutattak, csak ávós igazolványukat. Asztalomon hevert az a még le sem zárt boríték, melyet Rómába szándékoztam küldeni. Gondolom, ezt szerették volna megtalálni, de ahogy lenni szokott, éppen a legszembevetőbb helyen nem keresték. [...] A Vatikánnak azt javasoltam ebben a levélben, hogy zárja ki a rendből egyik, a békepapi mozgalomnak elkötelezett társunkat, Horváth Richárdot. Előzőleg megkérdeztem őt, miért nem engedelmeskedik fogadalma szerint. Azt felelte: „Nem merem megmondani.” Nem volt aljas ember, biztos vagyok abban, hogy nem ő jelentette a készülő levelet, hanem azok közül valaki, akiknek beszámolt a velem folytatott beszélgetésről. [...]

1950. október 29-én unokaöcsémtől tértem vissza Budapestre. Az esti szürkületben Budapest határában, a külső Soroksári úton jártunk, titkárom, Losonczy Timót vezette a gépkocsit. Hirtelen egy autó vágott elénk, és egy másik mögém. Mindkettőben négy-négy civil ruhás ávós ült. Vezetőjük elfogatási parancssal lépett hozzám. Elköszönhetek a titkáromtól? – kérdeztem. Ő is velünk jön – felelte. Losonczy Timót igen becsületesen helytállt. Négy évet töltött börtönben. [...]

Engem az Andrassy út 60-ba szállítottak. Tizennyolc órán keresztül, két rövid megszakítással folyt a kihallgatás. A szünetekben reflektorokkal világítottak az arcomba, és két ávós ügyelt arra, hogy egyetlen percre se zárhassam le a szemem. A vizsgálati főosztály vezetője, akinek kilétét nem tudtam, közölte, hogy több éve folyamatosan figyelnek, minden lépésemről tudnak. Megcáfолhatatlan bizonyítékok állnak rendelkezésükre államellenes bűncselekményeimről. Közölte, hogy összeesküvés szervezését, kémkedést és valutabűncselekményt fognak rám bizonyítani. [...] Az első kihallgatás alkalmával a legitimista szervezkedést és a zsidóellenességet még nem rótták fel bűnömül. Ezzel csak később hozakodtak elő.

A vallatás második órájában az alezredes kijelentette, hogy alávaló rágalom az ávós kínvallatásokról terve-

dő szóbeszéd. Ők soha senkihez nem nyúlnak. Belőlem sem csinálnak mártírt. Mindezt becsületszavával is megerősítette. Ekkor még valóban nem tudtam elképzelni, hogy egy ötvenhat éves embert – ennyi idős voltam – verjenek és rugdossanak, válogatott kínzóeszközökkel kínozzanak, injekciókkal megfosszanak akaraterejétől. [...] Mártírt nem kívántak belőlem csinálni, de személyiségem összetörésével hitvány emberré akartak alacsonyítani – s ezt nem is titkolták. [...]

Hetvenkét óra gondolkodási időt kaptam, annak letele után – fenyegettek – nyilvánosságra hozzák az általuk tudott kompromittáló adatokat. Nemcsak személyemet állítják pellengérré, hanem a ciszterci rendet és az egész egyházat is. Egyetlen perc gondolkodási időre sincs szükségem – közöltem velük –, mivel nincs mit meggondolnom.

A vallatások végén lekísértek a pincebörtönbe. Első alkalommal a jéghideg kövezeten meztelenre vetkőztettek, hogy így győződjenek meg arról, nem rejtettem-e el valamit magamnál. [...] A pincebörtönben csak egy kosztól ragadó prices volt. Az első két hónapban takarót sem adtak, később kaptam egy lópokrócot. A helyiségben állandóan égett a villany. Az utcai forgalomból tudtam következtetni, mikor van nappal. Támaszkodás nélkül kellett ülni a pricesen, és csak takaródó után lehetett lefeküdni. Kezeket a takarón kellett tartani, s csak kifelé fordított arccal volt szabad aludni. [...]

Kihallgatóim többször hivatkoztak arra, hogy Moszkva közölte velük, mennyire veszélyes kém vagyok. [...] Kémkedésnek minősítették beszélgetéseimet az Egyesült Államok és a British Council budapesti megbízottaival. Sem katonai, sem ipari titkokat nem adhattam át külföldieknek, hiszen ilyenek soha nem voltak a birtokomban. [...] Valuta-bűncselekménynek minősítették, hogy a külföldi rendtársaktól kapott dollárokat nem a Nemzeti Bankon keresztül értékesítettem. [...] Sokat vallattak az Emericana szervezetről. Megvádoltak a Habsburg-uralom visszaállítására tett törekvésekkel és a Horthy-fasizmus támogatásával, valamint zsidóellenességgel is. [...]

Az egyik fő vádpont ellenem szervezkedés vezetése volt. Mire alapozták ezt? 1947-ben Mindszenty hercegprímás felkérésére megbeszélést folytattam az akkor alakuló Katolikus Néppárt kiszemelt vezetőivel. A párt legálisan indult, s amikor nyilvánvalóvá lett, hogy tevékenységében mégis gátolják, ilyen irányú munkámat azonnal abbahagytam. Az ÁVO megfogalmazásában a vád így hangzott: tevékenyen részt vett Mindszenty József forradalmi úton való pártalakításában. [...]

Demokrácia elleni tevékenységemnek nyilvánvaló példáját látták abban, hogy a ciszterci rend tagjai, hasonlóan a jezsuitákhoz, erélyesen ellenálltak a szervezetek deportálásának. [...] Rám akarták bizonyítani – s mint később kiderült, ez döntő szerepet játszott megkínzásomban –, hogy részt vettem diverzáns illegális csoportok létrehozásában. [...]

Első kínvallatásomra egy elegánsan berendezett szobában került sor. Meztelenre vetkőztettek, majd egy fiatal ávós tiszt előtt kellett guggoló gyakorlatokat végezni. Az ávós csizmáját minden guggolásnál meg kellett csókolnom. Addig tartott ez, amíg össze nem

estem. Közben kérdésekre kellett felelnem. Többszöri elájulás után a pincebörtön büntetőcellájába kerültem. Két hetet töltöttem a két méterszer egy méter-harmincas kriptaszerű zárkában. A prices fölött vezetett a szennyvíz csatorna, mely állandóan csöpögött. Alig feküdhettem le, s csak napközben, ülő helyzetben tudtam aludni egy keveset. Takarót nem kaptam. November volt. Fáztam. Ezekben a szörnyű napokban legfőbb imádságom ez volt: Bárcsak az Úristen magához szólítana, nehogy vallomásommal bárkinek ártsak.

Két hét eltelte után folytatódott a kihallgatás. A szobában, hatalmas íróasztal mögött egy alezredes, valószínűleg a nyomozati főosztály vezetője. Vele szemben ültettek le, s öt-hat civil ruhás vett körül. Oldalt a bördi-ványon hárman ültek, egy ávós őrnagy és két százados. Csak egy szervezkedő diák ügyében faggattak. Újból azt mondtam: nem vettem részt semmiben. Akkor még nem tudtam, hogy Papp Ervin valóban szervezkedett. A jelenlévő detektívek az arcomba köptek. Az alezredes kérdésére, hogy a kínvallatáson kívül tudnak-e más eszközt akaratom megtörésére, a három ávós tiszt nemleges választ adott.

Ekkor áthurcoltak abba a szobába, ahol első alkalommal megkínoztak. Ugyanaz a három ember fogadott: egy hatalmas termetű őrnagy, egy főhadnagy és egy civil ruhás. Ismét meztelenre vetkőztettek, és összeesésig tornáztattak. Közben valamiféle lapos tárgyjal hatalmas ütések mértek a hátamra. Ennek következtében két-három napig nem tudtam mozdítani a fejemet. Erős rúgásokat kaptam a gerincemre is. Az ütések és rúgások nem okoztak éles fájdalmat, de öntudatom pillanatokra ki-kihagyott, bár nem hiszem, hogy elájultam volna. Arra koncentráltam, nehogy rosszul szóljak, s a hozzám intézett kérdések özönére azonnal válaszoljak. Mert ha nem, hallgatásomat beismerő vallomásnak tekintik.

A fizikai megpróbáltatások többféle változatát kellett kiállnom. Arccal a fal felé állítottak, homlokomhoz szorított, ceruza nagyságú fémtárgyon kellett megtámaszkodnom. Sarkam alá szögekkel és tűkkel kirakott lapot helyeztek. Izzásig hevített rezsót tettek két oldalhoz. Mikor összeestem, elkapták a szöges deszkalapot, és néhány rúgással talpra állítottak. Másik módszerük a guggoltatás volt. Tíz-tizenöt kilogrammos súlyokat adtak a kezembe, a lábam alá helyezett éles szögek felett kellett guggolnom, az összeesésig. Ilyenkor is ütésekkel, rúgásokkal térítettek magamhoz. Villanyárammal is kínoztak. Ajkamba, szemembe, orromba, fülembé, sőt szeméremtestembe is áramot vezettek. A keresztcsókoltatás abból állt, hogy egy fém keresztet és egy fém lapot, az „evangéliumos könyvet” kellett megcsókolnom. Az áramkör a kezem és az ajkam között záródott. Azt mondták, ha igazat vallok, nem lesz semmi bajom, ha nem mondok igazat, akkor megráz és belepusztulok. Kétfillér nagyságú égett seb maradt a számon.

Amikor összeestem, a padlón lévő valamilyen éles tárgy megsebezte a térdemet, s a sérülés tenyéryni genyenes sebbé fertőződött. Két ávós orvos a legnagyobb gonddal kezelte a sebeimet. Az egyikük megkérdezte: Mi történt magával? Halkan feleltem: tegnap a vallatásnál... Ekkor a spanyolfal mögül előlépett az egyik ávós, és durván közbeszólt: A lépcsőn esett el!

A kínvallatások során egy idő múlva már nem éreztem, hogy ütnek. Néha a börtönőr szólt, hogy töröljem le a vért a homlokomról. Nekem már föl sem tűnt. Kétheti alvatlanság után, amikor mindkét térdem sebes volt már, átvittek egy igen piszkos helyiségbe. Ezt nevezték írószobának. Itt írták a rabokkal életrajzukat és beismerő vallomásukat. Nagyon fáradt voltam, ledőltem a vértől és gennytől mocskos ágyra.

Ekkor egy felcser lépett be, kezében injekciós tűvel. Azt mondta, az orvos küldte, és olyan injekciót kapok, mely sokkal hatásosabb az altatónál. Két adagot nyomott belém. Tíz perc elteltével csak azt éreztem, valami furcsa történik velem. Így, ebben a megnevezhetetlen állapotban azonnal kihallgatásra vezettek, mely egész éjszaka tartott. Ezek voltak életem legkínosabb órái. Minden erőmet meg kellett feszítenem, hogy ura maradjak értelmemnek és akaratomnak. Nyilvánvalóvá lett, hogy valamiféle kábító anyagot fecskendeztek belém. Sikerült megőriznem önkontrollomat. Ám sem később nem tudtam, és ma sem tudok visszaemlékezni arra a szörnyű éjszakára. Nem tudom, miket kérdeztek. [...]

Ilyen előzmények, nyolc hónapi ávós vizsgálati fogság után a Markó utcában Olti Vilmos tanácsa tárgyalta az ügyemet. A bírósági eljárás a legteljesebb komédia volt. A vádat Alapi Gyula főügyész képviselte, s így hangzott: hazaárulás, kémkedés, szervezkedés, valutázás. 1951. június 28-án hirdették ki az ítéletet. Tizennégy esztendei börtönbüntetést kaptam. A per folyamán pontosan előírták, mikor mit kell mondanom. Nyomatékosan figyelmeztettek, ha netán az ügyvéd a forgatókönyvben nem szereplő kérdést tenne föl, arra nem válaszolhatok.

Ítélethirdetés után majd három esztendeig a Conti utcai börtön lakója voltam. Teljes magányban éltem, senkivel nem találkozhattam. Az ún. titkos rabok közé tartoztam. Később megtudtam, hárman voltunk ott ilyenek: Grösz József kalocsai érsek, Szakasits Árpád és én. [...]

1953. augusztus 7-én Szent Kajetán napján mehettem először sétálni. Egy kört 68 lépéssel tettem meg. 12 kört engedélyeztek. Később fokozatosan hosszabbították a séták időtartamát. A Gyűjtőfogházban az utolsó évben már kétszer is sétálhattam naponta. [...]

Reggel fél hat körül volt az ébresztő a börtönévek során. Felkelés, mosakodás, öltözködés, cellatakarítás. Reggeli nyolc óraker. Az első években rántott levest kaptam, később katonai feketekávé. A napi kenyéradag harminc deka volt, három részletben. Tizenkét óra körül ebédre rendszerint szárított zöldséglevest és fél liter főzeléket adtak. Hetenként egyszer tíz deka főtt hús volt az étrenden, szombat és vasárnap este pedig hideget, kolbászfélét adtak vacsorára. Este kilenc óraker volt takarodó.

Az utolsó évben, 1956-ban a Gyűjtőfogházban már olyan koszon éltem, mint a börtöntisztviselők. A Conti utcában számozott csajkát és kanalat kaptam: a 201-eset. Ugyanezt vittem magammal Vácra is. Éveken át a 201-es csajkából étkeztem, nehogy életjelt adhassak magamról a rabok nyelvén és postáján.

Az Andrássy úton a folyosót fűtötték, s abból jutott, ha jutott egy kis meleg a cellákba is. A pincebörtön

egyébként nem volt hideg, csak elmondhatatlanul piszkos és büzös. A Conti utcában három esztendeig nem fáztam. Vácott viszont, ahol majdnem két esztendőig töltöttem, egyáltalán nem volt fűtés. Ott fagyott el valamennyi kézujjam, jobb lábamon három, bal lábamon két ujj és a bal fülem. A Gyűjtőfogházban kielégítő volt a fűtés.

A szokásos rabbetegségekből én is kivettem a részem. Gyomor- és bélbántalmakkal, vitaminhiánnyal küszködtem, fogaim meglazultak, s részben kitörték. Egyensúlyzavarban szenvedtem, szívgyöngeség, álmatlanság kínozott. Idegállapotom jó maradt, és humorérzésem sem mondta föl a szolgálatot. Tudtam örülni annak a kis négylevelű lóherének, melyet a Gyűjtőfogház udvarán találtam. Be is tettem a breviáriumomba. Ma is megvan.

Börtönbetegségeim idején mindenkor orvosi kezelésben részesültem. Ávós orvosok gyógyítottak; viselkedésük és a kezelés kifogástalan volt. Az olyan, titokban fogva tartott rabokhoz, mint én, raborvost nem engedtek. [...]

Áldás volt, amikor 1956. március 30-án, Nagypénteken elkerültem a Gyűjtőbe. Örültem, hogy végre tiszta helyen lehetek. Ugyanabba a zárkába tettek, melyben Mindszenty is jó ideig raboskodott. Bár továbbra is teljesen el voltam zárva mindenkitől, mégis elviselhetőbbek lettek a körülmények. Papírt és írószert kaptam, és olvashattam is. [...]

Csak a vizsgálati fogság idején kaptam cellatársat. Eleinte azt gondoltam, beépített emberek. Első társam a Fő utcában 1951 januárjában egy tábornok volt. Bemutatkozását azzal kezdte: Ne tessék mondani semmit magáról! Ebből arra következtettem, nem lehet beépített ember. Később egy vezérkari századossal, majd egy mérnök alezredessel voltam együtt. Ezután hat esztendeig magánzárkában töltöttem napjaimat.

Börtönéveim alatt egyetlen alkalommal, szabadulásom előtt három hónappal, 1956. augusztus 3-án fogadhattam bátyám fiát. Abból sejtettem, hogy látogatóm lesz, mert soron kívül megborotváltak. Fél órát beszélhettünk az ör jelenlétében. Unokaöcsémtől tudtam meg, hogy édesanyám 1951. január 16-án meghalt. [...]

Szabadulásomkor a letartóztatás idején használt ruháim már nem voltak meg. Csak a cipőzsinóron lógó órámat, az apáti gyűrűmet és a papi civil ruhámat kaptam vissza. Hatéves börtönéletem szenvedéseit semmi földi kincsért nem adnám oda. Óriási értékötletet kaptam ezáltal. Nem haragszom senkire bántóim, kínzóim közül.

1956. november 1-jén az ör kinyitotta magányos börtöncellám ajtaját. Három polgári ruhás férfi lépett be, ezzel az álomszerű köszöntéssel: Dicsértessék a Jézus Krisztus! A zirci apátúr szabad...

Este hat óra lehetett, amikor utolsóként átléphettem a budapesti Gyűjtőfogház kapuját, azért utolsóként, mert nevem sehol sem szerepelt az elítéltek listáján.

Forrás: Elmer István: Börtönkereszt. Börtönviselt katolikusok visszaemlékezései, Bp., 1994